

JOUNI AVELIN

Luonne vai aate?

Marraskuun ensimmäisessä *The New Yorker*issa Keith Gessen kysyy, miten gruusialaisesta Ioseb Besarionis dze Jughšvilista eli Stalinista tuli stalinisti¹. Tarina on toki tuttu mutta silti kertaamisen arvoinen. Gessenin essee pohjautuu pitkälti historioitsija Stephen Kotkinin Stalin-elämäkertaan. Kotkinin trilogiasta on ilmestynyt kaksi tuhatsivuista järkelettä.²

Kiistojen kestoosuus halki aikojen on ollut kysymys Stalinin (ven. teräs) terrorista. Johtuiko se vainoharhaiseksi tiedetyn diktaattorin luonteesta vai ovatko sen siemenet jo bolševismissa? Simon Sebag Montefiore korostaa teoksessaan *Nuori Stalin* Stalinin kyynisyyttä, joka olisi peruja hemmottelevan äidin ja väkivaltaisen, alkoholisoituneen suutari-isän synnyttämästä risti-riidasta³. Kotkin sen sijaan toteaa, että kaikkine ikävine puolineenkin Stalinin lapsuus oli omassa ympäristössään jokseenkin tavallinen. Stalin oli loistava oppilas, lauloi kuoroissa ja rustaili runojakin. Läpi elämänsä hän oli innokas lukutoukka.

Vallankumousliikkeelle Stalin pätevoityi organisaattorina, kovista otteistaan tunnettuna aatteeseen sitoutuneena pankkirosvona, joka toi puolueelle tarpeellista tuohtia ja istui vielä pyttynsäkin ohranan leireillä Siperiassa. Rivakkaliikkeisen ”Koban” jäljiltä jäi pitkin maita ja mantuja liuta äpäralapsia ja onnettomia naikkosia. Kokemattomalta Molotovilta *Pravdan* ohjaksiinsa napannut Stalin nousi Trotskin rinnalle, mutta Leninin silmissä hän oli – kuin suorana lainauksena populaarin mafiakulttuurin klišeistä – otteissaan turhan karski gangsteri, joka oli syytä pitää ruodussa.

Aivan yhtä hyvin narratiivien standardeihin sopii myös rillipäinen oraattori Lev Trotski, joka ei ansioistaan – puna-armeijan perustaja, sisällissodan voittaja – huolimatta

inspiroinut Leninin näkökulmasta massoja. Trotskilta uupui *managementiä*, auktoriteettia. Siten Vladimir Iljitš Uljanov haksahdi, valitsi Stalinin ja räätäloi tälle vuonna 1922 puolueen pääsihteerin vakanssin.

Vallankumousliikkeille ominainen epäily oli kylvetty. Trotskin fraktio ei väsynyt rummuttamasta, että lokakuun tapahtumissa Stalinilla oli ollut toissijainen rooli. Lisäksi eräs kirje oli hyvin raskauttava...

Näin päästään Gessenin (ja Kotkinin) keskeiseen pointtiin: Leninin testamenttiin. Joko loppuvuodesta 1922 tai seuraavan vuoden alussa kolmannen sydänkohtauksen saanut Lenin vajosi toimintakyvyttömäksi ja kirjoitti (tai luultavimmin saneli) kirjeen, jossa hän totesi, että toveri pääsihteeriksi oli haalinnut käsiinsä rajattoman vallan. Lenin ei ollut varma, kykenisikö Stalin käyttämään harkintaa, jota tällainen auktoriteetti-asema vaati. Stalin olisi poistettava postistaan. Omiensa joukossa mukiinmenevästä toverista oli virassaan tullut ”liian karkea” ja ”sietämätön”.

Leninin kuoltua kirjettä ei kuitenkaan julkaistu. Ykkösketju Kamenev-Zinovjev-Stalin onnistui pitämään testamentin poissa vuoden 1924 puoluekokouksesta. Valta siirtyi pääsihteerille. Vuonna 1926 Stalin joutui lukemaan kirjeen ääneen keskuskomitean kokouksessa, mutta selitti sen parhain päin: Lenin arvosteli muita virheistä mutta Stalinia vain *luonteesta*.

Leninin testamentista ja sen tulkinnasta syntynyt eripura jatkui. Se osoitti, että puolue oli jakaantunut ja että Stalinilla oli syynsä epäillä Trotskia ja muitakin. Talousvaikeuksissa kamppailevan neuvostovaltion pelastukseksi Lenin oli lanseerannut vuonna 1922 ”valtiokapitalismin” aihion, ”uuden talouspolitiikan” (NEP), joka salli sekatalouden. Stalinin näkökulmasta NEP johti kulakkien nousuun ja kapitalistiluokan syntyyn neuvostovaltion sisällä. Seu-

rauksena oli terrori sekä kulakkeja että ”oppositiota” vastaan. Tästä alkoi kierre: Stalinin oli murhattava aina vain lisää, koska terrori synnytti epäilyä häntä kohtaan – ja siihen Stalinin oli vastattava terrorilla eli pelolla. Likvidoinnit olivat Stalinin *oman turvallisuuden* ehto.

Stalinia on pidetty vastuullisena 10–12 miljoonan ihmisen kuolemaan. Teloitukset saavuttivat piikkensä vuosina 1937 ja 1938. Huipussaan teloituksia oli päivässä 1 500. Puna-armeijan korkeimmista upseereista piippujen eteen joutui 90 prosenttia. Vankileireiltä selvinneet kertoivat sittemmin, että leirillä jokainen kommunisti uskoi muiden olevan syyllisiä: ”vain minä olen syytön”. Öisin selleissään ”he uneksivat Stalinista, että tapaisivat johtajan ja vakuuttaisivat hänet syyttömydestään”, kirjoittaa Gessen. Toisaalta itsensä uhraamista pidettiin jopa kommunistin viimeisenä palveluksena aatteelle...

Entäpä tuo kysymys: luonne vai aate? Kotkinin vastaus on sekä että. Lenin loi perintönään eripurana. Valtio totalisoi yksityiselämää. Kaikkeen tähän Stalinin epäileväinen luonne istui kätevästi mutta tunnetuin seurauksin.

Siinäkö kaikki? Ei aivan. Kotkinin mukaan Leninin leski Nadežda Krupskaja väärensi Leninin testamentin...

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Keith Gessen, How Stalin Became Stalinist? *The New Yorker* 6.11.2017. Verkossa: newyorker.com/magazine/2017/11/06/how-stalin-became-stalinist
- 2 Stephen Kotkin, *Stalin. Vol. I. Paradoxes of Power, 1878–1928 & Stalin. Vol. II. Waiting for Hitler, 1929–1941*. Penguin, London 2014 & 2017.
- 3 Simon Sebag Montefiore, *Nuori Stalin* (Young Stalin, 2007). Suom. Seppo Hyrkäs. WSOY, Helsinki 2008.